Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

UDK 811.163.4
Snježana Kordić
Westfälische Wilhelms-Universität Münster

GLOTONIM *SRBOHRVAŠKI JEZIK* GLEDE NA *SRBSKI*, *HRVAŠKI*, *BOSANSKI*, *ČRNOGORSKI**

Članek analizira argumente, ki se navajajo, ko se trdi, da od 90. let naprej namesto srbohrvaškega jezika obstajajo novi jeziki: srbski, hrvaški, bosanski in črnogorski. Ti argumenti so: narod; ustava; nezmožnost najti jezikoslovni odgovor; zanikanje medsebojne razumljivosti kot kriterija; *Ausbau*-jeziki; skandinavski jeziki; razlikovalni slovarji; naslovi kodificirajočih knjig; nove različice imena – *bosanski/hrvaški/srbski jezik*; trditev, da lahko ime *srbohrvaški* označuje samo diasistem ali samo jezik kot sistem, ne pa knjižnega jezika; sociolingvistika. V zaključku se ugotavlja, da je srbohrvaški jezik danes, tako kot prej, en jezik, in sicer tipični policentrični knjižni jezik, in da je zato že ustaljeni glotonim še naprej edini jezikoslovno upravičen.

The article analyzes the arguments for the claim that from the 1990s on, new languages, i.e., Serbian, Croatian, Bosnian, and Montenegrin, exist in place of Serbo-Croatian. These arguments are the following: nation; constitution; inability to find the linguistic answer; denial of mutual understanding as a criterion; *Ausbau* languages; Scandinavian languages; differential dictionaries; titles of codifying manuals; new variant of the name – Bosnian/Croatian/Serbian language; the claim that the term Serbo-Croatian can only denote a diasystem or language as a system, but not a literary language; sociolinguistics. The author concludes that Serbo-Croatian is one language today as it was in the past, i.e., a typical polycentric literary language, therefore, the established glottonym remains the only one that is linguistically justified.

Ključne besede: srbohrvaški jezik, sociolingvistika, jezikovna politika
Key words: Serbo-Croatian, sociolinguistics, language policy

V zadnjih letih se v slavistiki intenzivno razpravlja o srbohrvaškem jeziku. Pozornost je posvečena temeljnim vprašanjem: ali je srbohrvaščina en jezik ali dva, trije, štirje jeziki; ali naj se v slavistiki neha uporabljati ime *srbohrvaški jezik* in katera imena naj ga zamenjajo. Mnenja glede teh vprašanj se v najnovejšem času razhajajo. Pri tem se navajajo različni argumenti. S temi argumenti se ukvarja pričujoči članek. Preden pa preidemo na to temo, je treba za boljše razumevanje današnje situacije na kratko pregledati zgodovino standardiziranja srbohrvaškega jezika.

Srbohrvaški jezik je bil standardiziran v 19. stoletju. Kot možna podlaga za knjižni jezik so bila na voljo tri narečja, štokavsko, kajkavsko in čakavsko. Iz zemljevida je razvidno (gl. na naslednji strani), da je štokavsko narečje najbolj razširjeno, zato ni čudno, da je prav to narečje postalo podlaga sodobnega knjižnega jezika. Razvidno je tudi, da sta bili (in ostali) drugi dve narečji omejeni na precej manjše območje; kajkavsko narečje se je govorilo samo v Zagrebu in okolici, čakavsko pa v glavnem na jadranski obali.

---

* Članek je srbohrvaški prevod predavanja *Serbokroatisch vs. Kroatisch, Serbisch, Bosnisch, Montenegrinisch* ob zagovoru habilitacije na Filozofski fakulteti v Münstru 7. 1. 2002 (prim. *Bulletin der Deutschen Slavistik* 8, 2002: 61–62). Francoski prevod *La langue serbo-croate aujourd'hui: entre des désirs politiques et des faits linguistiques* bo izšel v *Revue des études slaves* (75, 2003), nemška, precej razširjena, verzija *Pro und kontra:* Serbokroatisch *heute* pa v zborniku *Slavistische Linguistik* 2002, ur. Ch. Sappok (München, 2003).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

Zemljevid narečij

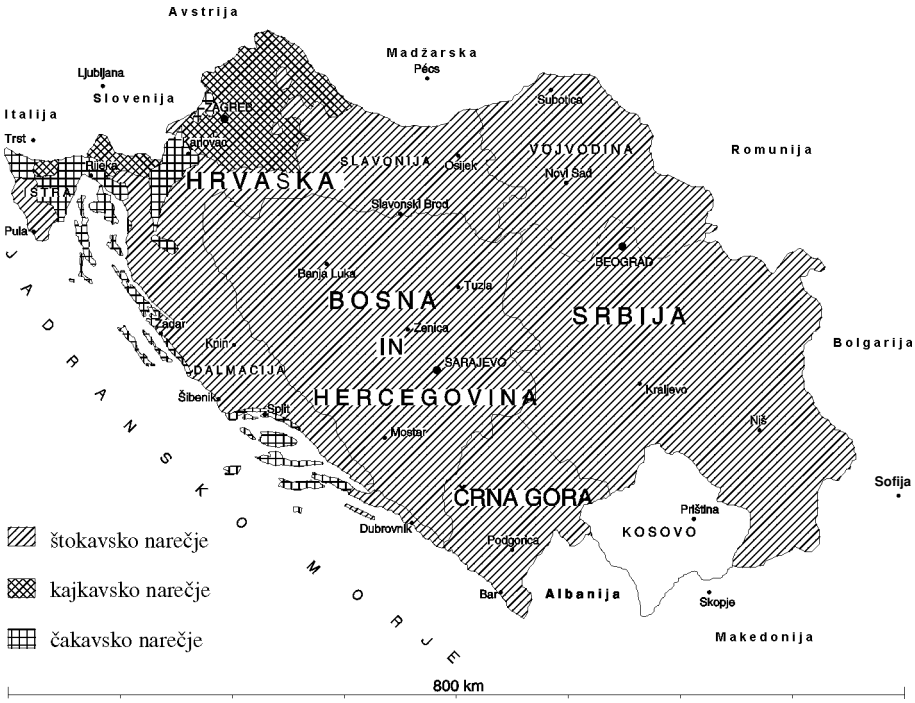

Začetek srbohrvaškega knjižnega jezika je povezan z dunajskim dogovorom iz leta 1850. Takrat so se na Dunaju sešli tedanji vodilni hrvaški in srbski jezikoslovci in se dogovorili, da bo osnova skupnega knjižnega jezika štokavsko narečje (Okuka 1998: 11). Predhodnika dunajskega dogovora sta bila v prvi polovici 19. stoletja jezikovna reforma v Srbiji in jezikovnopolitično gibanje v Zagrebu. Jezikovno reformo v Srbiji je izpeljal Vuk Karadžić. Spodbujen z idejami Slovenca Jerneja Kopitarja in Nemcev Jacoba in Wilhelma Grimma se je ukvarjal s standardizacijo, ki je temeljila na ljudskem jeziku štokavskega narečja, kakršnega so govorili v vzhodni Hercegovini. Reforma je imela tudi politično ozadje: dunajski slavist Kopitar je izdelal program za odcepitev avstrijskih in turških Srbov od jezikovnega in političnega vpliva Rusije (Lehfeldt 2000: 222). Kopitar, ki je vplival na Vuka Karadžića, je v njegovi jezikovnoreformatorski dejavnosti videl uresničitev tega programa (več o tem prim. ibid.: 222–223).

Ilirizem, ilirsko gibanje, jezikovnopolitično gibanje v Zagrebu, je propagiralo skupni jezik vseh južnih Slovanov. Glavni predstavniki ilirizma (Ljudevit Gaj in drugi) so želeli prekiniti kajkavsko tradicijo Zagreba v prid knjižnemu jeziku, ki je temeljil na štokavskem narečju, kodificiral pa ga je Vuk Karadžić. Tudi ilirizem je imel politično ozadje: po eni strani upiranje madžarizaciji, ki ji je bil Zagreb izpostavljen v 19. stoletju, po drugi pa želja po integraciji Slavonije in Dalmacije, ki sta bili od Zagreba regionalno in administrativno ločeni (ibid.).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

Po dunajskem dogovoru je v drugi polovici 19. stoletja v Zagrebu prevladal štokavski knjižni jezik. Zagreb je s politično motiviranim prehodom na štokavščino pomembno, lahko rečemo celo odločilno prispeval k temu, da so se Dalmacija, Slavonija in Hrvaška znašle v združeni državi, Troedini kraljevini Hrvaški, Slavoniji in Dalmaciji. Pozneje sta iz naziva izpadli besedi *Slavonija* in *Dalmacija*, tako da je ostal današnji naziv *Hrvaška*.[1]

V slovarskih in slovničnih delih se je na tem južnoslovanskem območju do srede 19. stoletja uporabljalo za ta jezik kar nekaj imen: najpogosteje *ilirski jezik*, potem *slavonski jezik*, *dalmatinski jezik*, *srbski jezik*. Ime *srbohrvaški jezik* je bilo uvedeno v 19. stoletju. Zloženka je prvič opažena leta 1824 pri Jacobu Grimmu, pri Jerneju Kopitarju se leta 1836 nedvoumno pojavi kot glotonim (Pohl 1993: 77, 1996: 209–210; Okuka 1998: 16), v drugi polovici 19. stoletja pa je izšlo nekaj slovnic hrvaških jezikoslovcev s tem glotonimom v naslovu. Sopomensko se je uporabljalo nekaj različic tega imena: *srbohrvaški jezik*, *hrvaškosrbski jezik*, *hrvaški ali srbski jezik*.

Kot je že bilo omenjeno, pomeni dunajski dogovor iz leta 1850 začetek skupnega srbohrvaškega knjižnega jezika. Poslej obstaja ta jezik več kot sto let v dveh variantah: ekavski (značilni za Srbijo) in ijekavski (značilni za Hrvaško, Bosno in Hercegovino ter Črno goro). Imeni variant izhajata iz glasovne razlike, ki jo ilustrirajo naslednji primeri: *pesma/pjesma*, *mleko/mlijeko*. Ta glasovna razlika je zelo majhna (Neweklowsky 2000: 193). Varianti se imenujeta tudi vzhodna/zahodna, beograjska/zagrebška, srbohrvaška/hrvaškosrbska, srbska/hrvaška. Med variantama obstajajo tudi leksikalne razlike, npr. *voz/vlak*, *hleb/kruh*. V zvezi z leksikalnimi razlikami je treba povedati, da je vsak leksem znan v obeh variantah vsaj kot del pasivnega besedišča ali pa gre samo za razliko v pogostnosti. Tudi na oblikoslovni ravnini obstaja »nekaj razlik, ki pa substancialno niso pomembne« (Kunzmann-Müller 1994: 11), npr. *osnov* (m. spol)/*osnova* (ž. spol). Na skladenjski ravnini se vedno navaja ena razlika v pogostnosti: za modalnimi glagoli se v vzhodni varianti uporablja predvsem konstrukcija *da* + *sedanjik*, v zahodni pa prevladuje nedoločnik.

Torej razlike med variantama niso velike in ne motijo sporazumevanja (Kunzmann-Müller 1994: 9). Tako majhne so, da med govorci variant ni prihajalo do zamenjave koda. To je pomembno poudariti tudi zato, ker je znotraj Hrvaške prihajalo in prihaja do zamenjave koda med govorci hrvaških narečij (čakavskega, kajkavskega in štokavskega). Z drugimi besedami, ko se hrvaški kajkavski govorec pogovarja s hrvaškim čakavskim ali štokavskim govorcem, zamenja kod, saj bi bilo medsebojno razumevanje sicer oteženo; ko pa se govorec hrvaške variante pogovarja z govorcem srbske variante, ne prihaja do zamenjave koda, saj je medsebojno razmevanje popolno.

[1] V zvezi s tem lahko pripomnimo naslednje: jezikovni unitarizem se ves čas očita srbskim jezikoslovcem. Pri tem se pozablja omeniti neovrgljivo dejstvo, da so odločilni in izrazito največji jezikovnounitaristični korak naredili prav zagrebški jezikoslovci v 19. stoletju s tem, ko so se odrekli domači kajkavščini in prešli na štokavščino, čeprav se štokavščina v Zagrebu in najbližji okolici ni govorila. To dejanje ni primerljivo z jezikovnounitarističnimi poskusi, ki se očitajo srbskim jezikoslovcem. Za argumente, ki postavljajo pod vprašaj tudi trditev o izrazitem jezikovnem unitarizmu srbskih jezikoslovcev v 20. stoletju, prim. Kordić 1995: 319–320, 2002a: 246–248.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

Kakšen je bil navadno pristop k srbohrvaškemu jeziku v slavistiki, priča naslednji citat iz knjige *Uvod v slovanske jezike* (Rehder ²1991: 46, 60):

> Zaradi zgodovinskih, kulturnih in cerkveno-verskih razlogov ter zaradi narodne zavesti obstaja danes srbohrvaški knjižni jezik v dveh variantah, v zahodni hrvaški z narodnim in kulturnim središčem v Zagrebu in v vzhodni srbski s središčem v Beogradu, pri čemer eni govorci svoj jezik imenujejo hrvaški, drugi pa srbski. /.../ Ker sta obe varianti enakopravni, se srbohrvaški jezik imenuje tudi hrvaškosrbski. /.../ Srbohrvaški jezik je danes en knjižni jezik, na katerega moramo, kljub dvema glavnima variantama, katerih centrifugalna naprezanja postajajo spet vidna, jezikoslovno vendarle gledati kot na en jezik.

Če to upoštevamo, je čudno, da je le nekaj let potem »postalo modno povsem zanikati obstajanje srbohrvaškega jezika, tj. trditi ne samo, da sedaj ne obstaja več, ampak iti celo tako daleč in trditi, da ni nikoli obstajal (to se dogaja predvsem na Hrvaškem, vendar ne samo tam)« (Raecke 1996: 20). Argumentira se takole: Hrvatje imenujejo svoj jezik *hrvaški*, Srbi *srbski,* Bošnjaki *bosanski* itn. Ime jezika, ki ga uporablja narod, mora biti odločujoče za jezikoslovje. Vendar je sklicevanje na ime jezika, ki ga uporablja narod, v nasprotju z jezikoslovnim pristopom, o čemer pričajo naslednji citati: »Jezikoslovno gledano gre tu za samo *en* jezikovni sistem, ki se pojavlja v nekaj variantah; to sploh ni vprašljivo. /.../ Jezikoslovno gledano terminu *srbsko-hrvaški* nimamo kaj očitati, vendar ljudje preprosto ne mislijo tako: *Mi govorimo srbski, hrvaški, bosanski jezik*« (Hinrichs 1997: 14); »Morali pa bi se zavedati, da so v jezikih, označenih s tremi oziroma štirimi različnimi imeni, razlike tako majhne, da jih mora človek dejansko iskati. /.../ Z jezikoslovnega stališča so hrvaški, srbski, 'bosanski' in črnogorski jezik pravzaprav eno in isto, tj. sopomenke« (Raecke 1996: 21).

Stališče, da mora jezikoslovje prevzeti imena jezikov, ki jih uporabljajo narodi, je v nasprotju s stališčem, da taka imena niso odločilna za jezikoslovje. Gröschel (2001: 175–176, 180) navaja primere drugih evropskih jezikov, v katerih se poimenovanja med ljudmi ne prekrivajo z jezikoslovnimi nazivi, in sklene: »vsak narod sicer res lahko imenuje svoj jezik kakorkoli želi, vendar jezikoslovje takega poimenovanja – tudi če je določeno z referendumom – ne sme prevzeti brez spraševanja«.

Zloženka *srbohrvaški jezik* ni bila med ljudmi nikoli razširjena, ampak je bila del knjižnega jezika in znanstvenega izrazja (Pohl 1996: 210, 219). Ljudje so vedno uporabljali samo eno ime, skladno z regijo, torej ali *srbski* ali *hrvaški*. V citiranem *Uvodu v slovanske jezike* iz ²1991 rabi avtor termin *srbohrvaški* jezik, čeprav ugotavlja, da »eni govorci svojemu jeziku rečejo hrvaški, drugi pa srbski«. Če zloženka *srbohrvaški jezik* ni bila med ljudmi nikoli razširjena, bila pa je kljub temu 150 let termin v slavistiki, se postavlja vprašanje, zakaj bi morala slavistika svoje izrazje sedaj podrediti imenom, ki jih uporabljajo ljudje.

Drugi argument, ki se navaja, ko se v slavistiki govori o dveh, treh ali štirih novih jezikih, je ustava države. Vendar, če bi bila ustava države odločujoč kriterij za ugotavljanje, ali je neki idiom posebni knjižni jezik, bi to pomenilo, da lahko knjižni jeziki čez noč nastanejo ali izginejo. Tako bi bil npr. bosanski/bošnjaški jezik[2] od leta 1994

[2] O oznakah *bosanski, bošnjaški* prim. Kordić 2002a: 240.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

do 19. 8. 2000 knjižni jezik, od 19. 8. 2000 pa ne več, ker ga po tem datumu nobena ustava več ne predpisuje kot uradni jezik (Šipka 2001: 314–315, 320, 323; Kordić 2002a: 241). Ustava se lahko spremeni čez noč, obstajanje kakega knjižnega jezika pa ne. Gröschel (2001: 180) na zgledu iz romanistike pokaže, da v zvezi z nekim jezikom ni nujno prekrivanje jezikoslovnega pristopa z ustavnimi odločitvami in potegne vzporednico: »Prav tako tudi za slavistiko kot sistemskojezikoslovno disciplino ni razlogov, da bi srbski, hrvaški in bošnjaški jezik pojmovala kot ločene jezike namesto – kot doslej – kot variante *enega* jezika.«

Naslednji argument, ki se navaja, ko se govori o obstoju štirih novih jezikov, se glasi: na vprašanje, ali hrvaški, srbski, bosanski/bošnjaški in črnogorski jezik predstavljajo en jezik, ni mogoče jezikoslovno odgovoriti. Vendar pa obstajajo dobro znani jezikoslovni kriteriji za odgovore na taka vprašanja: genetični, komunikacijski in sistemskojezikoslovni oziroma tipološki. Ko se uporabijo v zvezi z vprašanjem hrvaškega, srbskega, bosanskega in črnogorskega jezika, je rezultat enopomenski, in sicer da hrvaščina, srbščina, bosanščina in črnogorščina predstavljajo en sam jezik. Genetično zato, ker temeljijo na istem narečju, komunikacijsko zato, ker je stopnja medsebojne razumljivosti popolna, sistemskojezikoslovno oziroma tipološko pa zato, ker razlike med hrvaščino, srbščino, bosanščino in črnogorščino sistemsko niso relevantne, ampak predstavljajo variantnost, kakršna obstaja tudi v mnogih drugih knjižnih jezikih (prim. Pohl 1996: 214, 219; Buchenau 1999: 14; Kristophson 2000: 179; Laškova 2001: 20).

Dejstvo, da se govorci hrvaščine, srbščine, bosanščine in črnogorščine med sabo povsem razumejo, moti pristop, ki jih pojmuje kot govorce štirih različnih jezikov. Zato se trdi, da medsebojna razumljivost ne more rabiti kot kriterij za ugotavljanje jezikovne različnosti. Pojem medsebojne razumljivosti pa je del definicije jezika: jezik je definiran kot sredstvo medsebojnega sporazumevanja (Abraham 1974: 411; Lewandowski ^{5}1990: 994–995). In ker medsebojno sporazumevanje počiva na medsebojni razumljivosti, se jezikoslovje medsebojni razumljivosti kot kriteriju ne more odreči. Gre celo za nadrejeni kriterij, o katerem Ammon (1987: 324) pravi: »Razumljivost med različnimi idiomi se pogosto predlaga kot osnovni kriterij za njihovo združevanje v en in isti jezik. /.../ Zelo koristno je vključiti medsebojno razumljivost kot kriterij /.../ Na ta način se lahko izognemo povsem neustrezni rešitvi, da se medsebojno povsem nerazumljivi idiomi uvrstijo v isti jezik, medsebojno zelo lahko razumljivi idiomi pa v različne jezike.«

Včasih se trdi, da so hrvaščina, srbščina, bosanščina in črnogorščina samostojni jeziki v smislu t. i. *Ausbau*-jezikov. Vendar, ko pogledamo, kako je *Ausbau*-jezik definiran v Metzlerjevem jezikoslovnem leksikonu (Glück ^{2}2000: 78), vidimo, da je tudi pri vsakem *Ausbau*-jeziku nujna določena distanca od vseh drugih idiomov. Leksikon navaja primer: »Tako je npr. avstrijska nemščina – kljub značilnosti *Ausbau* – preveč podobna nemščini v Nemčiji in je ne moremo imeti za samostojni jezik.« Ker so razlike med avstrijsko nemščino in nemščino v Nemčiji večje od razlik med hrvaščino, srbščino, bosanščino in črnogorščino (Pohl 1996: 219), to pomeni, da hrvaščina, srbščina, bosanščina in črnogorščina – kljub značilnosti *Ausbau* – predstavljajo en sam jezik. Problemi pa nastajajo, če se za en jezik uporabljajo imena *hrvaški jezik*, *srbski jezik*, *bošnjaški jezik* itn. (Raecke 1996: 22). Tudi če predpostavimo, da bodo nekoč v prihod-

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

nosti nastali resnično različni jeziki (bodisi čez 100 bodisi čez 500 let), je to le predpostavka o možnem razvoju, ne pa prikaz današnjega dejanskega jezika. Napoved enega od možnih razvojev ne more biti opravičilo, da se v jezikoslovju že danes uporabljajo različna imena, kot da gre že sedaj za različne jezike.

Jezikovna situacija na srbohrvaškem območju se včasih enači z jezikovno situacijo v skandinavskih državah. Tako enačenje ni upravičeno; tako norveški nynorsk kot švedski jezik temeljita glede na danski jezik vsak na svojem medsebojno različnem narečju; knjižni jezik na Hrvaškem, v Srbiji, Bosni in Hercegovini ter Črni gori pa temelji na istem narečju.[3]

V zadnjih desetih letih je v Zagrebu izšlo več razlikovalnih slovarjev, v katerih so naštete razlike med jezikom na Hrvaškem in jezikom v Srbiji. To naj bi dokazovalo, da sta hrvaščina in srbščina različna jezika. Vendar ti slovarji kažejo napačno sliko, saj kot hrvaščino predstavljajo besede, ki so v obeh variantah, kot srbski jezik pa predstavljajo turcizme in nekatere druge besede, ki jih obe varianti že zdavnaj ne uporabljata več (Laškova 1996: 236). Vsebino razlikovalnih slovarjev kritizirajo celo na Hrvaškem. Tako je Ivo Pranjković, profesor sodobnega hrvaškega jezika na Filozofski fakulteti v Zagrebu, izbor besed v razlikovalnih slovarjih v recenzijah ostro kritiziral. Besede, navedene kot hrvaške, so izbrane ekstremno puristično, besede, ki so navedene kot srbske, pa so deloma žargonizmi, regionalizmi in internacionalizmi (Pranjković 1997: 112–113; prim. tudi Pranjković 1993: 161–171; Škiljan 2002: 128). Obstoječe leksikalne razlike na knjižni ravni ne zadostujejo, da bi lahko govorili o nekaj knjižnih jezikih (Kristophson 2000: 179). Poleg tega situacija v mnogih drugih jezikih kaže, da razlike v besedju, oblikoslovju, izgovoru in pravopisu obstajajo znotraj vsakega večjega jezikovnega območja (Pohl 1996: 211–213).

Pretirana leksikalnopuristična naprezanja na Hrvaškem kritizirajo tudi nekateri drugi hrvaški jezikoslovci. Tako Vladimir Anić v intervjuju z naslovom *Govorite idiotsko?* opisuje razliko, kot pravi, med navidezno hrvaščino in govorjeno hrvaščino: »Pri nas obstaja napol idiotizirana, arteficialna verzija jezika, ki so jo oblikovali v nekih lektorskih sobah. Tako priučeni ljudje si izmišljajo svoja pravila, ki so popolnoma v nasprotju z vsem, kar je bilo strokovno povedanega o posameznih jezikovnih vprašanjih. Vsiljuje se neki povsem neresničen jezik« (Ressel 2000: 233).

Pred nekaj leti so se pojavili slovarji, slovnice in pravopisi, ki so v naslovu imeli samo *hrvaški jezik*, samo *srbski jezik*, samo *bosanski jezik* ali samo *črnogorski jezik*. To se včasih jemlje kot utemeljitev za kodifikacijo štirih različnih jezikov. Vendar naslovi knjig niso zadosten dokaz. Treba je pogledati tudi njihovo vsebino. Ker je vsebina v vseh enaka ali skoraj enaka, oznake v naslovu ne morejo sugerirati, da gre za različne jezike.

Predlaga se, da se ime *srbohrvaški jezik* zamenja z različico s poševnicami, *bosanski/hrvaški/srbski jezik*. Pri tem pa je nekaj problemov. Različica s poševnicami je večpomenska: eni razumejo njene sestavine kot različne jezike, kot npr. nemški/latin-

[3] To ločuje srbohrvaško situacijo tudi od relacij kot bolgarščina – makedonščina, češčina – slovaščina, ruščina – beloruščina.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

ski jezik, drugi pa jih razumejo kot sopomenke. Problem je tudi, da različica s poševnicami sploh ne obstaja kot model glotonima pri drugih jezikih, glotonimne zloženke kot *srbohrvaški* pa obstajajo tudi drugje, npr. *indoevropski*, *indogermanski*, *sinotibetski*, *tunguško-mandžurski*. Pripombo, da ime *srbohrvaški* ni primerno, ker v njem nista eksplicitno navedeni bosanska in črnogorska varianta, lahko zavrnemo z drugimi pravkar navedenimi zloženimi glotonimi. Tudi ti so sestavljeni iz samo dveh sestavin ene večje jezikovne celote in ne navajajo preostalih sestavin, ki so zemljepisno umeščene k njima. Če upoštevamo navedeni glotonimni model, je mogoče ohraniti tudi glotonim *srbohrvaški*. Tretji razlog, ki problematizira zamenjavo termina *srbohrvaški* z različico s poševnicami, je tudi dejstvo, da se naziv *srbohrvaški jezik* v slavistiki uporablja že več kot 150 let.[4]

Nekateri jezikoslovci menijo, da lahko termin *srbohrvaški* danes označuje le diasistem, ne more pa več označevati knjižnega jezika. Če pogledamo, kako je v jezikoslovnih leksikonih definiran knjižni jezik, pridemo do drugačnega sklepa. V definicijah se kot glavne značilnosti knjižnega jezika ponavljajo nadregionalnost, obsežna kodificiranost ter opozicija glede na narečja in sociolekte (Lewandowski [5]1990: 1096; Stammerjohann 1975: 461). Ker ima srbohrvaški jezik vse te značilnosti, je nedvomno knjižni jezik. Predlog, naj se izraz *srbohrvaški* rabi sedaj samo za označevanje diasistema, je jezikoslovno nevzdržen, saj vsi južnoslovanski jeziki skupaj tvorijo kontinuum narečij (Alexander 2000: 4). Tako ne moremo govoriti o srbohrvaškem diasistemu, ampak samo o južnoslovanskem, ker zajema tudi narečja v Sloveniji, Makedoniji in Bolgariji.

S prejšnjim stališčem je povezano pojmovanje, da lahko termin *srbohrvaški* danes označuje samo *jezik* kot jezikovni sistem, ne pa tudi *knjižnega jezika*. Če se želi pojem *knjižni jezik* povsem ločiti od pojma *jezik* kot jezikovni sistem, da bi se reklo, da so hrvaščina, srbščina, bosanščina in črnogorščina različni *knjižni jeziki*, četudi so isti *jezik* kot jezikovni sistem, je to znanstveno povsem neutemeljeno iz nekaj razlogov. Prvič, knjižni jezik je vedno hkrati tako jezik kot jezikovni sistem. Poleg tega se knjižni jezik ne definira z opozicijo do jezika, temveč do narečja in sociolektov. Srbohrvaški jezik je bil od vsega začetka (pred 150 leti) izključno knjižni jezik (in sicer policentrični), ker je bil nadregionalni, bil je v opoziciji do narečja in obsežno kodificiran (v slovnicah, slovarjih itn. v 19. stoletju). V tem se tudi danes ni nič spremenilo. Lahko rečemo, da srbohrvaški jezik danes zavzema celo višje mesto na lestvici knjižnosti (zahvaljujoč 150 let dolgi knjižnostni dejavnosti). Tudi npr. termin *bolgarski jezik* se nanaša na knjižni jezik; ko se ne govori o knjižnem jeziku, je treba dodati besedo *narečje* ali narečje imenovati. Enako velja tudi za slovenščino in druge jezike. Nobenega jezikoslovnega razloga ni, da bi sedaj za srbohrvaški jezik to prakso spreminjali. Na slo-

[4] Najnovejša Brozovićeva (2001: 26) pripomba, da ime *srbohrvaški jezik* ni ustrezno, ker naj bi pomenilo tudi »hrvaščina na srbski način«, je smešna: če izraz tega pomena ni imel prejšnjih 150 let in ni nikoli povzročil zmede, ni razloga, da bi sedaj naenkrat postal večpomenski samo zato, ker nekdo išče možnost, da bi ta termin zavrgel. Tudi imena *indoevropski* nihče ne razlaga kot »evropski na indijski način«. O neprikladnosti Brozovićevih predlogov *novoštokavski* in *srednjejužnoslovanski* za ime jezika prim. Kordić 2001a: 239–240, 2001b: 195–196, 2002a; Šipka 2003.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

varjih in slovnicah nemškega, angleškega ali francoskega jezika piše samo *nemški jezik*, *angleški jezik*, *francoski jezik*. Ti slovarji in slovnice opisujejo knjižni jezik, vendar besede *knjižni* v naslovu ne navajajo, ampak jo imajo očitno za odvečno, saj se tako ali tako najpogosteje opisuje knjižni jezik in *jezik* nevtralno pomeni *knjižni jezik*.[5]

Če bi se, ne glede na pravkar navedene nasprotujoče znanstvene razloge, knjižni jezik vendarle tako definiral, se postavlja vprašanje, zakaj bi bilo treba »kvaziknjižnemu jeziku« dati celo prednost glede na jezikoslovno stališče. Vse to je podobno iskanju čarobne formule, ki bi bila kompromis med jezikoslovjem in politiko, vendar tak kompromis po eni strani sploh ni več jezikoslovje, po drugi pa tudi politika z njim ni zadovoljna.

Ko se trdi, da srbohrvaški jezik ni *en* jezik, je priljubljeno sklicevanje na sociolingvistiko. Vendar tudi sociolingvistično gledano ne gre za nekaj jezikov. Uporaba osnovnih sociolingvističnih pojmov, kot sta *Ausbau-jezik* in *knjižni jezik*, je pokazala (kot je videti iz članka), da hrvaščina, srbščina, bosanščina in črnogorščina tvorijo *en* jezik. Mimogrede, tudi če bi sociolingvistični zorni kot dal drugačen rezultat, to še vedno ne bi pomenilo, da bi se hierarhično nadrejeno sistemsko jezikoslovje moralo odreči svojim kriterijem in prevzeti kriterije »kombiniranega« jezikoslovja.

Sklep članka je naslednji: srbohrvaški jezik je tudi danes *en* jezik, in sicer *policentrični knjižni jezik*. Policentrični knjižni jezik je v Metzlerjevem jezikoslovnem leksikonu (Glück [2]2000: 472) definiran takole: »To je jezik z nekaj nacionalnimi knjižnimi variantami, ki se sicer v posameznih točkah medsebojno razlikujejo, vendar ne v tolikšni meri, da bi lahko konstituirale samostojne jezike, npr. angleški (britanski, ameriški, avstralski itn. knjižni angleški jezik), nemški (nemški, avstrijski, švicarski knjižni nemški jezik), portugalski (portugalski, brazilski knjižni portugalski jezik).« V zborniku o policentričnih jezikih (Clyne 1992) so kot takšni jeziki navedeni in opisani francoski, angleški, nemški, portugalski, srbohrvaški, španski, hindustanski in korejski. Kot je videti, srbohrvaški kot policentrični jezik ni osamljen (Kristophson 2000: 185). V predgovoru omenjenega zbornika (Clyne 1992: 1–2) je pojasnjen pojem policentričnega jezika: zanj je značilno, da se govori v nekaj državah in ima zato več središč. Vsako središče ima svojo nacionalno varianto z lastnimi kodificiranimi razločevalnimi normami. Vse to velja za srbohrvaški jezik; pred desetletjem je bil to netipični policentrični jezik, ker se je uporabljal znotraj *ene* države, po razpadu SFRJ pa je postal tipični policentrični jezik, saj se uporablja v nekaj državah.

Iz srbohrvaščine prevedla
Đurđa Strsoglavec.

[5] Alexander (2000: 2–3) v poglavju *Narečje in jezik* trdi tudi, da se termin *jezik* normalno nanaša na *knjižni jezik*: »Tam, kjer obstaja pisani knjižni jezik, se nevtralno referiranje na jezik normalno nanaša na njegovo knjižno obliko. /.../ Navadno /.../ se na *narečje*, za razliko od jezika, gleda kot na deviacijo ali subordinarno obliko. To pomeni, da so narečja oblike jezika, ki odstopajo od knjižnega jezika.«

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

Literatura

W. Abraham, ur., 1974: *Terminologie zur neueren Linguistik.* Tübingen.
R. Alexander, 2000: *In Honor of Diversity: The Linguistic Resources of the Balkans.* Columbus.
U. Ammon, 1987: Language – Variety/Standard Variety – Dialect. V: U. Ammon, N. Dittmar in K. Mattheier, ur.: *Sociolinguistics / Soziolinguistik: An International Handbook of the Science of Language and Society / Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft.* Berlin, New York. 316–334.
D. Brozović, 1992: Serbo-Croatian as a pluricentric language. V: M. Clyne, ur.: *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations*. Berlin, New York. 347–380.
D. Brozović, 2001: Lingvistički nazivi na srednjejužnoslavenskom području. V: S. Mønnesland, ur.: *Jezik i demokratizacija.* Sarajevo. 25–32.
K. Buchenau, 1999: Wörter mit *h* haben eine Seele. V: *Die Tageszeitung*, 17. 11. 1999. Berlin. 14.
M. Clyne, ur., 1992: *Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations.* Berlin, New York.
R. Dixon, 1997: *The rise and fall of languages.* Cambridge.
H. Glück, ur., ²2000: *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart, Weimar.
B. Gröschel, 2001: *Bosnisch* oder *Bosniakisch*?: Zur glottonymischen, sprachpolitischen und sprachenrechtlichen Fragmentierung des Serbokroatischen. V: U. H. Waßner, ur.: *Lingua et linguae: Festschrift für Clemens-Peter Herbermann zum 60. Geburtstag*. Aachen. 159–188.
U. Hinrichs, 1997: Südslavische Sprachwissenschaft und Südosteuropa-Linguistik. V: *Zeitschrift für Balkanologie* 33/1. 9–25.
S. Kordić, 1995: *Relativna rečenica*. Zagreb. (Nemški prevod: 1999: *Der Relativsatz im Serbokroatischen*. München.)
– – 1997: *Serbo-Croatian.* München.
– – 1999: Rezension zu V. Anić, Jezik i sloboda. *Die Welt der Slaven* 44/2. 387–390.
– – 2000: Rezension zu I. Pranjković, Jezikoslovna sporenja. *Zeitschrift für Balkanologie* 36/2. 233–238.
– – 2001a: Naziv jezika iz znanosti gledan. *Republika* 57/1–2. 236–243.
– – 2001b: Naziv jezika iz 21. stoljeća gledan (odgovor M. Grčeviću). *Republika* 57/9–10. 193–201.
– – 2002a: Komentar diskusije o nazivu jezika (odgovor L. Auburgeru i V. Grubišiću). *Republika* 58/3–4. 237–253.
– – 2002b: *Riječi na granici punoznačnosti*. Zagreb. (Nemški prevod: 2001: *Wörter im Grenzbereich von Lexikon und Grammatik im Serbokroatischen*. München.)
– – 2002c: Nova gramatika: L. Laškova, Sъrbo-hъrvatska gramatika. *Republika* 58/7–9. 259–262.
– – 2003: Pogled unazad, pogled unaprijed (odgovor S. Damjanoviću i M. Grčeviću). *Republika* 59 (v tisku).
J. Kristophson, 2000: Vom Widersinn der Dialektologie: Gedanken zum Schtokavischen. *Zeitschrift für Balkanologie* 36/2. 178–186.
B. Kunzmann-Müller, 1994: *Grammatikhandbuch des Kroatischen und Serbischen.* Frankfurt am Main et al.
L. Laškova, 1996: On the Phenomenon of Slavic Languages in the Balkans. *Linguistique Balkanique* 38/3. 231–237.
– – 2001: *Sъrbo-hъrvatska gramatika*. Sofija.
W. Lehfeldt, 2000: Rezension zu L. Auburger, Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus. *Zeitschrift für Slavische Philologie* 59/1. 216–226.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2003_3_7.pdf | DOST. 19/04/24 21.07

T. Lewandowski, 51990: *Linguistisches Wörterbuch.* Heidelberg, Wiesbaden.
M. Okuka, 1998: *Eine Sprache – viele Erben: Sprachpolitik als Nationalisierungselement in Ex-Jugoslawien.* Celovec et al.
H.-D. Pohl, 1993: Die serbokroatische Schriftsprache. Ein Rückblick. *Die slawischen Sprachen* 33. 67–79.
– – 1996: Serbokroatisch – Rückblick und Ausblick. V: I. Ohnheiser, ur.: *Wechselbeziehungen zwischen slawischen Sprachen, Literaturen und Kulturen in Vergangenheit und Gegenwart.* Innsbruck. 205–219.
I. Pranjković, 1993: *Kronika hrvatskoga jezikoslovlja.* Zagreb.
– – 1997: *Jezikoslovna sporenja.* Zagreb.
J. Raecke, 1996: Zum Problem einer »bosnischen Sprache«. *Bulletin der deutschen Slavistik* 2. 19–22.
P. Rehder, 21991: *Einführung in die slavischen Sprachen.* Darmstadt.
G. Ressel, 2000: Zur sprachlichen Situation im alten und neuen Jugoslawien. V: B. Panzer, ur.: *Die sprachliche Situation in der Slavia zehn Jahre nach der Wende*. Frankfurt am Main et al. 225–241.
H. Stammerjohann, ur., 1975: *Handbuch der Linguistik*: *Allgemeine und angewandte Sprachwissenschaft*. München.
M. Šipka, 2001: *Standardni jezik i nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini (1850–2000): Dokumenti.* Sarajevo.
– – 2003: Jezik Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca – problemi klasifikacije i nominacije idioma. V: G. Neweklowsky, ur.: *Aktuelle Fragen der Sprache der Bosniaken, Kroaten, Serben und Montenegriner.* Dunaj (v tisku).
D. Škiljan, 2002: »Differential« dictionaries: their motivations and goals. V: R. Lučić, ur.: *Lexical Norm and National Language.* München. 126–133.
P.-L. Thomas, 1994: Serbo-croate, serbe, croate ..., bosniaque, monténégrin: Une, deux ..., trois, quatre langues? *Revue des études slaves* 66/1. 237–259.
– – 1998: Fonction communicative et fonction symboloque de la langue sur l'exemple du serbo-croate: bosniaque, croate, serbe. *Revue des études slaves* 70/1. 27–37.
– – 1999: Frontières linguistiques, frontières politiques. *Historie épistémologie langage* 21/1. 63–82.
– – 2001: Compte rendu du livre de M. Kačić, le Croate et le Serbe: illusions et falsifications. *Revue des études slaves* 71/2–3. 564–571.

Zusammenfassung

Im vorliegenden Aufsatz werden Argumente analysiert, die gegen die Annahme einer fortbestehenden Einheitlichkeit des Serbokroatischen genannt werden. Es handelt sich um folgende Argumente: Volk; Verfassung; keine linguistische Antwort möglich; gegenseitige Verständigung kann nicht als Kriterium für die Unterscheidung von Einzelsprachen dienen; Ausbausprachen; skandinavische Sprache; Differenzwörterbücher; Grammatiken, Wörterbücher und Rechtschreibbücher tragen den Titel *Kroatisch* bzw. *Serbisch* bzw. *Bosnisch* bzw. *Montenegrinisch*; die Benennung *Serbokroatisch* sollte durch die Schrägstrichvariante *Bosnisch/Kroatisch/Serbisch* ersetzt werden; *Serbokroatisch* kann heute nur ein Diasystem bzw. die Sprache als Sprachsystem und keine Standardsprache mehr bezeichnen; Soziolinguistik. Die Schlussfolgerung dieses Beitrags lautet: Serbokroatisch ist nach wie vor eine Sprache, und zwar eine plurizentrische Standardsprache. Aus diesem Grund ist die Verwendung des schon etablierten Glottonyms *Serbokroatisch* weiterhin linguistisch begründet.